

○ سنت و مدرنیسم در موسیقی ایران

(گفت‌وگو با موسیقی دانان معاصر)

○ به کوشش سیدمجید میرمنتهایی

○ انتشارات فرزانه، ۱۳۸۱

موسیقی ایرانی را به آن جهت که افراد یک ملت خود را به چنین موسیقی متعلق می‌دانند می‌توان موسیقی به حساب آورد. اما آن نوع موسیقی که ایرانیان متعلق به خود می‌دانند ادبیاتش کدام است و موسیقی دانان برای شناخت معیارهای زیبایی‌شناختی و درک جهان معنوی آن به چه مأخذی باید رجوع کنند. موسیقی‌ای که متعلق به فرهنگ و تمدن کهن ایرانی است قطعاً ثمره دوره‌ای خاص نبوده، بلکه بازتاب تاریخ پرتلاش و پرافت و خیز پیشینیان ما بوده است که از صافی و صیقل زمان گذشته و به حافظه‌ی جمعی ما بدل شده است. از احوال تاریخ برمی‌آید که پس از یک دوره‌ی فترت و رخوت در موسیقی ایران که مقارن دوران صفویه است در دوره‌ی زنده‌ی موسیقی جانی تازه می‌گیرد و از اوایل دوره قاجار و به ویژه دوران محمدشاه و ناصرالدین شاه موسیقی ایرانی با نغمی تازه یا به میدان می‌گذارد.

این سؤال مطرح می‌شود که موسیقی ایرانی به عنوان یکی از پر قدمت‌ترین هنرهای این مرزوبوم، از عهد فتحعلی شاه و مشروطیت به بعد چه نقشی را در جامعه‌ی ایرانی ایفا کرده است و چه تحولاتی را پشت سر گذاشته و آیا بازگشت به خود در دوران انفجار اطلاعات امکان دارد؟ کتاب حاضر با بررسی موسیقی ایرانی و بحث سنت و تجدد این پرسش را مطرح می‌کند که برداشت ما از سنت و تجدد در موسیقی ایرانی چیست و آیا جایگاه این دو مقوله برای اصحاب موسیقی ما مشخص شده است؟ به هرحال موسیقی ایرانی نیز از تقابل سنت و مدرنیسم به عنوان یکی از مسائل جامعه‌ی در حال گذار ایران، به دور نبود و در واقع با هنگامه‌ی جنبش مشروطیت، نخستین آواها و آهنگ‌های تغییر و تحول در این عنصر هنری شنیده شد. گروهی از موسیقی دانان با انجام تغییراتی در نحوه‌ی اجرا، ارائه سازها و ملودی‌های موسیقی ایرانی حرکتی را آغاز کردند که واکنش‌های مثبت و منفی را در تاریخ معاصر موسیقی ایرانی پدید آورد. همین امر به وجود دو نگرش منجر شد: نگرشی که این تغییرات را گام نهادن در مسیر ترقی و پیشرفت موسیقی ایرانی و همگامی با تحولات مدرنیته در جهان تلقی کردند و گروهی نیز آن را عدول از اصول شناخته شده‌ی موسیقی ایران زمین دانستند، که بعد از مشروطیت نیز با فراز و فرودهایی تداوم یافته است.

به هرحال با تمام تلاش‌هایی که اهل موسیقی در دهه‌ی اخیر انجام داده است هنوز هم پرسش‌هایی در مقابل موسیقی دانان ایرانی مطرح است. طرح پرسش‌های مطرح شده در کتاب، می‌تواند گامی آغازین برای شناخت مسائل موسیقی ایرانی در دوران معاصر باشد. مجموعه‌ی حاضر نیز در تلاش برای شناسایی این مسائل است و قصد آن دارد که نشان دهد با تمامی کوشش‌های صورت گرفته هنوز هم این پرسش‌ها در شکل‌هایی جدید در جامعه موسیقی ایرانی مطرحند. دیدگاه‌ها، نظریه‌ها، پاسخ‌ها و خاطرات ارائه شده در این اثر به لحاظ تاریخی قابل توجه است و نقاط تاریکی از بخشی از موسیقی ایران را در قبل و بعد از انقلاب مشخص می‌کند. کتاب حاضر تحت این عناوین ارائه شده است:

سنت و تجدد در موسیقی ایرانی (میزگردی با حضور فرهادفرخ‌الدینی، کامبیز روشن‌روان، حسین علیزاده). در این میزگرد در مورد مفهوم و ارتباط دو موضوع سنت و تجدد بحث شده و مفهوم سنت در موسیقی ایرانی مورد بررسی قرار گرفته و سپس تجدد و مسائل دنیای مدرن در ارتباط با موسیقی به پرسش گذاشته می‌شود. **آواز قدیم و جدید در موسیقی ایران** (میزگردی با حضور داریوش طلائی، جهانگیر مهرپروران، مجید کیانی). در این میزگرد، آواز و همچنین شیوه‌های مختلف آوازی هریک به تناسب و به دیگر بیان آواز در موسیقی ایرانی و شیوه‌های قدیم و جدید آن بررسی می‌شود.

پارادوکس سنت و تجدد در موسیقی ایرانی (گفت‌وگو با محمدرضا لطفی). در این گفت‌وگو، لطفی از دیدگاه‌های خود در مورد فراز و فرودها، مشکلات موجود در روند تحول موسیقی ایرانی و فعالیت‌های شخصی‌اش صحبت به میان می‌آورد.

هنر با گوهر هنرمند ارتباط دارد (گفت‌وگو با محمدرضا شجریان). محمدرضا شجریان با تسلط بر ادای معانی بدیع شعری، خلاقیت و سلیقه در بداهه‌خوانی و تکنیک آواز و تسلط بر صدا و تحریرهایی است که با آن، ملودی‌های زیبایی را ابداع و ارائه می‌کند. در این گفت‌وگو به بیان مسائل مختلف موسیقی ایرانی می‌پردازد. **در مکتب استاد نورعلی برومند** (گوشه‌ای از خاطرات محمدرضا شجریان).

مطلب حاضر گوشه‌ای است از خاطرات شجریان، که به واقع روشنگر نکات تاریک بخشی از تاریخ معاصر موسیقی ما می‌باشد. **باید پرواز کردن را یاد گرفت** (گفت‌وگو با حسین علیزاده). چگونگی طی مسیر هنری تا به امروز، شاگردی استادان بزرگ موسیقی، نگرش خود به موسیقی سنتی (ردیف دستگاهی)، نحوه‌ی آموزش درست موسیقی، مسیر و بستر مناسب یادگیری موسیقی ایرانی، شیوه‌ی اجرایی خود، و آخرین آثارش با نام‌های «داد و بیداد»، «راز نو» و... موضوعات مورد توجه علیزاده است.

نخستین سنت‌گذار، نخستین نوازور (گفت‌وگو با پرویز مشکاتیان). مشکاتیان به عنوان نوازنده‌ی سنتور و آهنگساز، جایگاه سنت و تجدد در موسیقی ایرانی و تحولات یک قرن اخیر هنر موسیقی ایران را مورد بررسی قرار داده است.

ضرورت تدوین تئوری جامع موسیقی ایرانی (گفت‌وگو با داریوش طلائی). در گفت‌وگوی حاضر در زمینه موسیقی دستگاهی مبتنی بر خصوصیات موسیقی ایرانی، جایگاه ردیف در موسیقی دستگاهی، علت انتخاب ردیف‌سازی میرزا عبدالله، تفاوت ردیف میرزا عبدالله و آقا حسینقلی و... پرداخته و در ادامه به موسیقی ایرانی و توانمندی‌های آن اشاره می‌کند. **موسیقی وسیله‌ی ارتباط و بیان اندیشه‌هاست** (گفت‌وگو با مجید کیانی). در بحث حاضر، مجید کیانی، هم به عنوان یک سنتور نواز مطرح و صاحب سبک و هم به عنوان پژوهشگری که به ریشه‌ها و اصول انواع شیوه‌های موسیقی ایرانی در هفتاد سال اخیر آشناست، به خصوصیات اصلی موسیقی ایرانی می‌پردازد.

هویت موسیقی ایرانی (گفت‌وگو با ژان دورینگ، موسیقی‌شناس فرانسوی). دورینگ تحقیقات متعددی در مورد موسیقی ایرانی، آسیای میانه و مشرق زمین انجام داده است. در گفت‌وگوی حاضر وی درباره‌ی نگاه خود به موسیقی ایرانی و فعالیت‌های تحقیقاتی خود سخن می‌گوید.

صورت‌برداری از گذشته، گامی در تمدن‌سازی (گفت‌وگو با دکتر فرهنگ رجایی). تدوین و تهیه مجموعه‌ی ارزشمند گنج سوخته، از طرف وی که به تحولات موسیقی ایران زمین از زاویه علم پیشین نگاه شده است، نگاه و نگرشی که در واقع معرفت درباره‌ی موسیقی است و نه موسیقی. گفت‌وگوی حاضر بررسی شیوه‌های تدوین این اثر و انگیزه ایشان از پژوهش در این زمینه است.

نظری در باب موسیقی و غنا در اسلام (گفت‌وگو با آیت‌الله محمدابراهیم جناتی).

بداهه نوازی رکن موسیقی ماست (گفت‌وگو با استاد اصغر بهاری).

سرشت خاوری و باختری در ابوالحسن صبا (سید مجید میرمنتهایی). میرمنتهایی بر آن است تا به نکاتی که در ویژگی‌های هنری صبا کمتر مورد تأکید قرار گرفته، نظری داشته باشد. وی با نگاه به سرفصل‌های زندگی و خاستگاه پرورش صبا آغاز و سپس فراز و نشیب‌های زندگی او را در ارتباط با هنرش واری می‌کند و نشان می‌دهد که سنت و تجدد در اندیشه و آثار صبا از چه جایگاهی برخوردار بوده است.